

HENRI TROYAT • Lev Tolstoy

HENRI TROYAT (Lev Aslanovitch Tarassov) 1911'de Moskova'da doğdu. Tanınmasını sağlayan *Faux Jour* (1935) ve *Araigne*'den (Goncourt ödülü 1938) sonra, eski Rusya'yı yeniden canlandırdığı (*la Lumière des justes*, 1959-1962; *les Héritiers de l'avenir*, 1968-1970; *le Moscovite*, 1974-1975; *la Gouvernante française*, 1989; *Aliocha*, 1991) ya da bugünkü Fransız toplumunun resmini çizdiği (*les Semaille et les Moissons*, 1959-1962; *les Eygletière*, 1965-1967) geleneksel tarzdaki romanlarla geniş bir çevreye ulaştı. Aynı zamanda biyografiler (*Tolstoi*, 1965; *Catherine la Grande*, 1977; *Pierre le Grand*, 1979; *Ivan le Terrible*, 1982; *Tourgueniev*, 1985; *Gorki*, 1986; *Flaubert*, 1988; *Maupassant*, 1989) ve tiyatro piyesleri yazdı: *les Vivants* (1946). 1959'da Académie Française'e seçildi. *Dostoyevski* adlı biyografisi İletişim Yayınları tarafından Türkçeye çevrildi (2004).

Fransız Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla yayımlanmıştır.
Ouvrage publié avec le soutien du Centre national du Livre,
Ministère français chargé de la culture.

Léon Tolstoï

© 2004 Librairie Artheme Fayard

İletişim Yayınları 1493 • Biyografi Dizisi 11

ISBN-13: 978-975-05-0783-0

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDITÖR Can Belge

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ İlya Repin, "Portrait of Leo Tolstoy", 1887

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Özgür Yıldız

DİZİN Ekrem Buğra Büte

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HENRI TROYAT
Lev Tolstoy

Léon Tolstoï

ÇEVIRENLER

Z. Canan Özatalay - Işık Ergüden

i l e t i ŝ i m

Kitabın ilk iki kısmı Işık Ergüden,
geri kalanı ise Z. Canan Özatalay tarafından çevrilmiştir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

SORUNUN VERİLERİ

1 Lev Tolstoy'dan Önce.....	11
2 Çocukluk.....	27
3 Başkalarının Dünyası.....	43
4 Kazan.....	63
5 Gençliğin Derbederliği.....	81

İKİNCİ KISIM

ŞİDDET ZAMANI

1 Kafkasya.....	109
2 Sivastopol.....	151
3 Sivil Yaşamın Acemi Çırağı.....	181

ÜÇÜNCÜ KISIM

YOLCULUKLAR, AŞKLAR VE PEDAGOJİ

1 Avrupa'nın Keşfi.....	227
2 Uzun Bir Mola.....	251
3 Yurtdışına İkinci Yolculuk.....	275
4 Barış Hakemi ve Pedagog.....	293

DÖRDÜNCÜ KISIM

SONYA

1 Nişan.....	323
2 Korkutucu Bir Mutluluk.....	353
3 Büyük Eser.....	379
4 <i>Savaş ve Barış</i>	415
5 Arzamas Gecesi.....	439

BEŞİNCİ KISIM

BUNALTININ BÜYÜMESİ

1 İki Büyük Eser Arası.....	449
2 <i>Anna Karenina</i>	495
3 Sanat ve İnanç.....	515
4 Şehrin Korkunçlukları, "Sıradan İnsanların" Çekiciliği.....	571

ALTINCI KISIM

ŞU TİKSİNÇ BEDEN

1 Azizlik Eğilimi.....	603
2 <i>Kroyçer Sonat</i>	637
3 Kıtlık ve Anlaşmazlıklar.....	665
4 Sonya'nın Çılgınlıkları, <i>Sanat Nedir?</i>	699

YEDİNCİ KISIM

ŞİDDET KARŞITLIĞININ HAVARİSİ

1 <i>Diriliş</i> ; Dukhoborlar.....	729
2 Aforoz ve Kırım Günleri.....	757
3 Rus-Japon Savaşı.....	795

ÇÖZÜM

1	Gündelik Hayat ve Doğum Günü.....	815
2	Çertkov'un Muhteşem Dönüşü.....	837
3	Vasiyet.....	865
4	Kaçış.....	905
	ÖLÜMÜNÜN ARDINDAN.....	945
	<i>BIYOĞRAFI LİSTESİ</i>	951
	<i>BİBLİYOGRAFYA</i>	961
	<i>DİZİN</i>	967

DÖRDÜNCÜ KISIM

SONYA

Lev Tolstoy Bers ailesiyle sık sık görüşerek hem geçmişini diriltmenin hem de geleceğine yönelmenin heyecanını duyuyordu. Geçmişte, Liubov Aleksandrovna İsleniyeva ismiyle doğmuş, kendisinden üç yaş büyük çocukluk arkadaşı – kıskançlıktan balkondan aşağı düşürerek yaraladığı Madam Bers duruyordu; gelecekte ise evin kızları... Liubov Aleksandrovna'nın babası birçok kez Lev'e şamata arkadaşlığı yapmış ve *Çocukluk*'ta İrtenyev ismiyle anlatılmış çapkın ve hızlı kumarbazlardan Aleksandr Mihayloviç İsleniyev'di. Aleksandr Mihailoviç İsleniyev, inişli çıkışlı duygusal bir hayat sürmüştü. Kont Kozlovski'den ayrılan Sofya Petrovna Zavadovski'yle yaptığı gizli evlilikten çok sayıda çocuğu olmuş ama kont bu evliliği bozunca, Liubov'un da aralarında olduğu altı çocuk gayrimeşru görülmüştü. Resmi soyadları İsleniev bile değil, İslavin'di. Anneleri ölünce babaları münasip bir yas döneminin ardından üç kız daha yapacağı, dönemin ünlü güzellerinden Sofya Aleksandrovna Jdanov¹ ile evlenmişti. Ailenin genişlemesi ve sorumlulukların artması onu, büyük servetinden geriye kalanları kumarda kaybetmekten alıkoymamıştı. Epey zarara uğramış ama

1 Sofya Aleksandrovna Jdanov, *Çocukluk*'ta, "la belle Flamande" (güzel Flaman kız) adıyla anlatılmıştır.

daima matrak ve uyanık biri olarak ikinci karısının, Yasnaya Polyana'ya elli verst uzaklıktaki Odoyev yöresinde, İvitzî'deki topraklarına çekilmişti.

Kızı Liubov Aleksandrovna on altı yaşındayken geçirdiği “beyin humması”nın tedavisi sırasında âşık olduğu Alman asıllı genç doktor Andrey Estafieviç Bers'le (ya da Behrs) evlenmişti. Pratisyen, hastasından on sekiz yaş büyüktü. Alman asıllı olması da aile içinde pek hoş karşılanmıyordu. (Büyükbabası Prusya kralının Çariçe Elizabet'e askerî eğitmen olarak gönderdiği dört subaydan biriydi.) Bunun üzerinden çok zaman geçmişti ve kuşaktan kuşağa, doktorun damarlarında Alman kanının ancak sekizde biri kalmıştı. Yaş farkına gelince, bu fark karısından, sekizi hayatını sürdürebilen on üç çocuk yapmasını engellememişti: yaşayanların beşi erkek, üçü kızdı.

Dr. Bers bir görev insanı, bir bilim adamı ve bir aile babası olarak Moskova imparatorluk sarayı idaresinde hekimlik yapıyor ve Kremlin'in içinde çok küçük ve çok karanlık bir dairede oturuyordu. Tüm odalar sıra halinde dizilmişti, çalışma odasının ufaklığı hasta kabulünü zorlaştırıyordu, çocuklar delik şiltelerde yatıyordu. Ama kimse ışıltılı çocuk kahkahalarının baskın olduğu bu küçük kabilenin neşesinden, coşkusundan etkilenmemezlik edemezdi. 1862'de yirmi, on sekiz ve on altı yaşlarında olan üç genç kızın çekiciliğine kapılan üniversite öğrencileri, harp okulu öğrencileri, geçmişten gelen Rus misafirperverlik âdeti gereği kapının her zaman açık, sofranın her zaman kurulu olduğu Bers'lere geliyorlardı. Burada, tıpkı Moskova'nın pek çok evinde olduğu gibi, gereksiz ve düşük ücretli, kalabalık bir hizmetçi takımı sofada geziniyor, yemek artıklarını yiyor, kapı aralarında ve gömme dolapların içinde uyuyordu. Sağlam, ağır, kumaş kaplamalı mobilyalar, dekorasyon malzemesi değil, kullanışlı nesnelere. Rüzgarın sürüklediği tohumları andıran yoksul ya da sadece işsiz güçsüz ihtiyar akrabalar bir paravanla deri bir kanepenin arasında kök salıyor ve tüm bir yaşam boyunca, senelerce orada kalıyorlardı. Yapmacıksız patriklik şehri Moskova'da büyük yemek ve balo davetleri dışında hâlâ “mum ışıklı” davetlerin de yapıldığı dönem-

di bu. Evlerine misafir kabul etmek isteyenler sokağa bakan bir pencerenin önüne, üzerindeki mumları yanan şamdanlar yerleştiriyordu. Tesadüfen evlerinin önünden geçmekte olan tanıdıkları bu işarettten, beklendiklerini anlar ve kapıyı çalarlardı. Bir çift baş başa oturmaktan sıkıldığında bir hizmetçiyi komşu evlerde “mum ışığı” olup olmadığına bakmaya yollardı. Hizmetçi geri gelir ve birkaç isim sayardı. Sıra, akşamı geçirmek üzere kime gidileceğine karar vermeye gelirdi. Orasında burasında titrek ışıklı fenerler bulunan sokaklar çamurluydu. Yük arabaları, suyu, hafif sızdıran fiçilerde evlere teslim ediyorlardı. Bers’lerde, tasarruf tedbiri olarak aydınlatma için içyağından yapılan mumlar kullanılıyordu. Bu içyağı, ayrıca, nezle ve öksürüğe karşı ilaç, merhem, lapa görevi de görüyordu. Ama genç kızlar, erirken damlaların aldığı tuhaf biçimlerden geleceklerini okumak için gizlice balmumu yakıyorlardı.

Havanın açtığı ilk günlerden itibaren aile kente on iki verst uzaklıktaki –ki bu da hayranlara ziyaretlerini sürdürme imkânı sağlıyordu– Pokrovskoye-Streçnevo kır evine taşınıyordu. Yıldızlı geceler, bülbülün şarkısı, kuru ot ve leylak kokusu, burada her şey insanın başını döndürüyordu. Liza, Sonya, Tanya... Üçünün de kendi hayalleri vardı ve her biri bir diğerininkini hor görüyordu. Genç insanlar geldiğinde, dört elle piyano çalışıyor, dans ediliyor, tiyatro piyesleri oynanıyor, baygın bakışmalar gerçekleşiyordu ve ardından nefesleri tıkanan genç kızlar, uyuyamadan yatağın içinde bir o yana bir bu yana dönüp duruyorlardı.

Kışın, Cumartesi akşamları, toplantılar daha bir hareketli oluyordu. Salon aydınlatılıyor, kremalı pizzolaların ve hamuru kalın pastaların ortasında semaver tütüyordu. Saat sekizde, üniversite ve harp okulu öğrencileri, aile dostları gruplar halinde, burunları kıpkırmızı, paltoları kırağıyla örtülü olarak geliyordu. Bu buluşma için saçlarını yapmış ve süslenmiş genç kızlar şişkin elbiselerini hışırdatarak onlara doğru ilerliyorlardı ama dadıları bir bağırla onları durduruyordu: “Hepsi buz gibi! Henüz yanlarına gitmeyin!”

Annelerinin sıkı kontrolünde ağırbaşlı bir şekilde yetiştirili-

len kızların üçü de, Fet'in dediğine bakılırsa, "Fransızların seksapeli dediği o özel çekicilik"te birbirleriyle yarışıyor. Eli yüzü düzgün olan en büyükleri Liza, bir heykel sakinliğinde, asla teşvik etmeden komplimanları kabul ediyordu, edebiyatla, felsefeyle ilgileniyor ve kız kardeşleri takılmak için ona "bilgin" diye seslendiğinde alçak gönüllükle gülümsüyordu. En küçükleri Tanya, Liza'nın aksine, baştan aşağı afacanlık ve şefkatti. Gizlice okuduğu romanlarda dertleniyor ama hemen sonra aymanın karşısında yüzünü şekilden şekle sokup kahkahalar atıyordu. Kalın dudaklı, iri burunlu zayıfça yüzünde, zekâ ve neşeyle parıldayan iki kömür karası göz açılıyordu. Bazen dansçı, bazen şarkıcı, bazen anne olmak istiyordu. Harika bir kontralto sesi vardı ve Lev Tolstoy, komik bir saygıyla ona Madam Viardot diye sesleniyordu. Liza'dan daha çekici, Tanya'dan daha az hercai olan Sonya'nın nazik bir tutumu, hoş bir ten rengi, koyu renk saçları, göz kamaştırıcı beyazlıkta bir gülümsemesi ve dikkatli, hayranlık verici ifadesi, bir itiraf gibi insanı şaşırtan hafif miyop, büyük kara gözleri vardı. "İçedönük, inatçı ve melankolik yapısıyla," diyecekti Tanya *Anılar*'ında, "mutluluğa bel bağlamıyor, onu ne asla tamamen yakalamayı ne dolu dolu tatmayı başarıyordu." Çok okuyor, kendini geliştiriyor, öyküler yazıyor, suluboya resim yapıyor, piyano çalıyor ve kendini çocukların eğitimine adamayı hayal ediyordu. On yedi yaşında, ilkokul öğretmeni diploması almıştı. Kendisini bu sınavı hazırlamış olan üniversite öğrencisi, ona tanrıtanımaz materyalizmin ilkelerini benimsetmeye çalışmış ama o hızla imana dönmüştü. Kız kardeşleri gibi o da her şeyi aşktan ve evlilikten bekliyordu. Erkek kardeşinin bir arkadaşı, genç bir atlı muhafız olan Mitrofan Polivanov ona devamlı kur yapıyordu zaten. Madam Polivanov ve bir general karısı mı olacaktı? Bunu düşünürken hoşnutsuzluk duymuyordu ama coşku da hissetmiyordu. Ablası Liza'nın, eğer Kont Lev Tolstoy'la evlenirse –ki bu mümkündü– daha tuhaf bir geleceği olacaktı. Lev Tolstoy eve daha sık gelip gidiyor ama aşkını ilan etmekte tereddüt ediyordu. Aslında Liza öyle soğuk, öyle mesafeliydi ki karşısındakinin işini kolaylaştırmıyordu. Sonya ablasının yerinde ken-

disi olsaydı, ateşli itiraflar duymak için her şeyi yapacağını düşünüyordu. Lev Tolstoy yeteneğiyle, ünüyle ve efsanesiyle onu etkiliyordu. 1854'te, on yaşındayken,² Kremlin'deki evlerinde ebeveynlerini ziyarete gelmiş olduğunu hatırlıyordu. O zaman üzerinde üniforma vardı ve Tuna Ordusu'na katılacaktı. Gittikten sonra, onun oturmuş olduğu kiraz rengi bir kumaşla kaplı maun tabureye bir kurdele bağlamıştı. Eserlerinden bölümler ezberliyordu ve *Çocukluk*'tan birkaç satırı kopyalayarak, kız çocuğu korsajında bir tılsım gibi saklıyordu. 1856'da yine üniformasıyla, savaş hikâyeleri ve roman projeleriyle dolu olarak yeniden ortaya çıkmıştı. Artık ordudan ayrılmıştı ama daha mutlu görünmüyordu. Daha az yazıyordu, yolculuklar yapıyor, kasaba okullarına merak duyuyordu. Kesinlikle yakışıklı değildi. Orta boylu, bodur, kemikli, kashı bir beden, kestane rengi gür bir sakalın kuşattığı bir yüz, tüm bu kıl yığınının ortasında etli dudaklar, büyük yassı bir burun ve keskin demirkırı gözler... Nasırlı ellere ve önsezili birinin bakışlarına sahip bir mujik. Köy yaşantısının özgür hareketlerine alışık bedeni, Moskova'da giydiği şık kesimli giysiler içinde rahat değildi. İğreti kılıklı bir hali vardı ve bu da onu öfkelen diriyordu. Otuz dördüne varmıştı. Bir ihtiyar! Bu acı yetmezmiş gibi, neredeyse tüm dişleri dökülmüştü. Genç kızlar bu detayı üzülererek ayrıca konuşuyor olmalıydı. Ama Liza bir adamla dişleri için evlenmiyordu. Evlilik onun için, bir yuvanın kurulması, sosyeteye itibarlı bir girişti: Kontes Lev Tolstoy... Onu hiç sevmeyen kız kardeşleri, "kont" oradayken renk değiştirdiği, cıvıl cıvıl konuştuğu ve onların deyimiyle "tatlı bademi" oynadığı için onunla dalga geçiyordu. Sonya bazen büyük bir yazarı Liza'dan daha mutlu edebileceğini düşünüyordu. Acısını kime açabilirdi? Hiç kimse onu anlayamazdı. Yatmadan evvel, ikonanın karşısında kendini uzun dualara kaptırıyordu. Küçük Tanya göz ucuyla onu izliyordu. İkisinin de yataklarına uzandığı bir akşam, mum sönmükken, Tanya kısık sesle sordu:

"Sonya, sen kontu mu seviyorsun?"

"Bilmiyorum," diye cevap verdi Sonya.

2 Sofya Andreyevna Bers 22 Ağustos 1844'te doğmuştu.